IL-MALTI

QARI LI TOĦROĠ *IL-GĦAQDA TAL-KITTIEBA TAL-MALTI*

IT-TIELET KTIEB TA' L-1935

KELMA GĦAQLIJA FUQ IL-LSIEN MALTI

"Fuq il-kitba u l-qari malti għandna ngħidu wkoll xi ħaġa. Ma hemmx pajjiż fid-dinja, illi fih il-poplu ma jaqrax bil-lingwa tiegħu: hekk ukoll, immela, għandhom jagħmlu l-Maltin. Mhux kulħadd kellu, jew għandu, żmien biex jitgħallem lingwi oħra: mhux kulħadd jista' jżomm lil uliedu żmien twil fl-iskejjel, sabiex jitgħallmu żewġ lingwi, Taljan u Ingliż, li ma jridux sena u tnejn sakemm it-tfal ikunu jafuhom, billi xejn ma għandhom x'jaqsmu dawk il-lingwi ma' tagħna, il-Maltija. U għalhekk ħaġa tajba u tajba wisq rajniha dejjem illi l-qari bil malti ġie mdaħħal fl-iskejjel tal-Gvern. Din kienet ħaġa magħmula bil-għaqal u sewwa. Mnejn ġie li l-lum it-tfal tan-nies tas-snajja' (bniet u subien) u l-wisq mit-tfal tar-rħula (bniet l-iżjed) jaqrawlek, tista' tgħid kollha, bil-malti?

"Il-qari malti, immela, fl-iskejjel tal-Gvern kien ġid għal dak li hu tagħlim tal-poplu: u l-gvern ma jistax ikun li ma jiħux pjaċir, meta aħna (li ma aħna xejn, imma għajnejna fuq dawn il-ħwejjeġ) ingħidulu illi l-Malti sewwa wisq fl-iskejjel tiegħu għat-tagħlim tal-poplu . . .

"Nafu li hawn xi wħud illi jmaqdru l-kotba bil-malti (għaliex huma jewilla jafu bit-taljan u bl-ingliż)

bħallikieku l-Malti jinkiteb għalihom! Kull min imaqdar il-kotba maltin li jixterdu għall-poplu juri nuqqas tal-għaqal, u mhux dan biss, imma juri wkoll nuqqas ta' l-imħabba lejn il poplu."

B'dan il-kliem Gio: Anton Vassallo għalaq il-ktieb tiegħu "Ġesù Kristu fid-Dinja", maħruġ fl-1861.

Issa l-kliem bħall-frott tas-siġar: ħelu jew qares, tajjeb jew ħażin, ħafif jew wiżżien skond ma tkun is-siġra. Siġra ħażina frott ħażin tagħmel: siġra tajba tagħmel frott tajjeb.

Min kien Ġio: Anton Vassallo? Kien professur u poèta: raġel sewwa li malli tagħarfu tħobbu, u jekk għal xi imma ma tħobbux, ikollok b'saħħa tqimu. Fil-ħajja letterarja tal-Maltin ma nsibux moħħ u qalb aktar imweżnin minn tiegħu. Ħsiebu u mħabbtu kienu kollha għal pajjiżu, għal Malta ċ-ċkejkna, *il-Gżira tal-mistrieħ, il-gżira tan-naħal u tal-għasel*; iżda l-ħsieb tiegħu u l-imħabba tiegħu kienu dejjem fil-miżien tal-ħaqq u tas-sewwa. Ma kien jinsa lil ħadd mill-pajżani tiegħu; ma kien jonqos lil ħadd mill-barranin.

Bħalma huma fi żmienna, hekk bejn wieħed u ieħor kienu l-Maltin ta' żmien il-Prof. Vassallo, jiġifieri, xi wħud mgħallmin fl-ilsna barranin, skond ma kienet titlob il-professjoni, jew is-sengħa, li kellhom, oħrajn — aktarx il-biċċa l-kbira — nies ta' skola żgħira, li ma jafux għajr bil-malti, jekk ma kinux ukoll sajmin għal-kollox mit-tagħlim.

Għalhekk Gio: Anton Vassallo, raġel tassew imwieżen, ried jagħti saħħtu u għerfu lil kulħadd, lill-Maltin kollha, għax kollha ħutu, kollha ġensu, kollha ħbiebu. B'ħeġġa kbira tgħaliem il-Latin, it-Taljan, l-Ingliż u l-Franċiż, biex b'dawn l-ilsna jkun jista' jaqdi lil dawk li kienu ħarġu mill-iskejjel kbar u mill-Università:

tgħallem ukoll il-Malti u l-Għarbi biex ikun jista' bihom jaqdi lil ulied ir-raba', lil ulied il-barriera u lil ulied ix-xtut.

Għal ta' l-ewwel kiteb bit-taljan—u għamel ħiltu kollha biex jikteb tajjeb—"La Storia di Malta raccontata in Compendio", biċċa xogħol sabiħa u ta' fejda li qalgħetlu t-tifħir mhux biss tal-Maltin ta' rieda tajba, iżda tal-barranin ukoll: għal tat-tieni, b'imħabba kbira u b'sabar tal-għaġeb ħejja l-"Istorja ta' Malta miktuba għall-Poplu", barra minn kotba oħra ta' fejda reliġjuża.

Billi, mbagħad, Gio: Anton Vassallo kien jaf illi l-Maltin, bħala ġens imnissel mill-Lvant u li jitkellem semi, għandu xejra kbira għall-poeżija u kien jaf ukoll x'setgħa qawwija għandhom il-versi fuq il-qalb tal-bniedem, ħejja u ħareġ poeżijiet fuq suġġetti mżewwqin ħafna, iżda kollha fejjieda, u kollha maħdumin b'ħeġġa u b'sengħa hekk kbira li fit-taħbit tas-sillabi tisthajlek tisma' t-taħbit ta' qalbu, u fin-nisġa tal-versi tara mqassam id-disinn ta' ħsiebu.

Siġra tajba tagħmel frott tajjeb. Il-kelma ta' bniedem ta' din il-għamla hi dejjem kelma wiżżiena, għaliex il-kliem tal-għaref irżin, li jħobb lil pajjiżu b'dak kollu li hu tal-pajjiż, u li ma jbarri xejn minn dak li hu xieraq, hi kelma mimlija tjieba; u t-tajjeb jiżen.

Għalhekk il-kelma ta' dan il-għaref u patrijott sinċier issaħħaħna u twettaqna fl-imħabba tal-lsien tagħna u tħeġġiġna biex ma nieqfu qatt fuq it-trieq li qbadna aktar minn għaxar snin ilu, u tirfed fina t-tama sabiħa illi fl-aħħar ħutna l-Maltin ikunu l-koll qalb waħda u fehma waħda fuq is-siwi u l-ħajr ta' l-isbaħ u ta' l-oħla rabta li jista' jkollu poplu, *il-lsien tiegħu.*